

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK PROGRAMI
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROJESİ

ÇOCUKLARA ÖĞÜTLERİ AÇISINDAN LOKMAN
SURESİ'NİN İNSAN PSİKOLOJİSİ ÜZERİNE BIRAKTIĞI
ETKİLER

Muhammed Cihad VURAL

DENİZLİ-2023

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK PROGRAMI
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROJESİ

ÇOCUKLARA ÖĞÜTLERİ AÇISINDAN LOKMAN SURESİ'NİN
İNSAN PSİKOLOJİSİ ÜZERİNE BIRAKTIĞI ETKİLER

Muhammed Cihad VURAL

Danışman

Doç. Dr. Osman MUTLUEL

Enstitü Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri
Tezsiz Yüksek Lisans Programı: Manevi Destek ve Rehberlik

MUHAMMED CİHAD VURAL tarafından hazırlanan “**ÇOCUKLARA ÖĞÜTLERİ AÇISINDAN LOKMAN SURESİ’NİN İNSAN PSİKOLOJİSİ ÜZERİNE BIRAKTIĞI ETKİLER**” adlı tezsiz yüksek lisans dönem projesi danışmanlığında hazırlanmış olup 31.12.2023 tarihinde son kontrolü yapılarak Pamukkale Üniversitesi İslam İlimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Manevi Destek ve Rehberlik tezsiz yüksek lisans dönem projesi olarak kabul edilmiştir.

Danışman

Doç. Dr. Osman MUTLUEL

İmza

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun
.....tarih ve ..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Harun ABACI

Enstitü Müdürü

ETİK BEYANNAMESİ

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsünün yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu projenin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Muhammed Cihad VURAL

ÖNSÖZ

Projemiz, Kur'an'ı Kerimde adı geçen ve Lokman suresine adı verilen Lokman(as.)'ın evladına verdiği öğütlerden hareketle günümüze ışık tutmaktır. Her dönem bu öğütlere duyulan ihtiyaç daha da artmaktadır. Ailede başlayan dini ve ahlaki eğitim zamanla topluma da sirayet etmektedir. Manevi danışmanlık yaparken tebliğ ve temsil sürecinde, Lokman suresi manevi bir reçetedir. Ebeveynler ve manevi danışmanlık vazifesi üstlenen kimselerin öncelikle surede geçen prensiplere sahip olması gerekmektedir. Çünkü kişi kendi nefesine yaptıramadığını başkasına tavsiye etse dahi sözünün tesiri olmaz. Bazı dini ve ahlaki davranışlar, temsil edildiği esnada gizil öğrenmeler gerçekleşir. Projemizdeki başlıklarındaki prensipler zaten hem dünyevi hem de uhrevi hayatı düzenleyen maddelerdir. Önce bireysel olarak sonra da toplumsal olarak bu maddeler uygulandığında yansımaları toplumun her katmanına yayılacaktır. Günümüzde; televizyon ve internet ortamında bazı ünlü isimler genç zihinlere altı çizilerek sunulmaktadır. Oysaki peygamber kıssaları ve öğütleri, bu ünlüler kadar anlatılsa, hayatın her alanında olumlu dönüşümler meydana gelir. Dileriz ki bu öğütler toplumun her tabakasına yayılarak çoğalsın.

Projeyi hazırlama sürecinde desteklerini esirgemeyen Danışman hocam, Doç. Dr. Osman Mutluel'e, vermiş olduğu emeklerinden ötürü şükranlarımı sunarım.

Muhammed Cihad VURAL

Denizli – 2023

ÖZET

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Tezsiz Yüksek Lisans Proje

Özeti

Projenin Başlığı: Çocuklara Öğütleri Açısından Lokman Suresi'nin İnsan Psikolojisi Üzerine Bıraktığı Etkiler
Projeyi Hazırlayan: Muhammed Cihad Vural Danışmanı: Doç. Dr. Osman MUTLUEL
Kabul Tarihi: 15.12.2023 Sayfa Sayısı: (vi+27)
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri Programı: Manevi Destek ve Rehberlik
Özet
<p>Bu çalışmada Lokman suresi incelendi. Giriş kısmında Lokman(as) hakkında bilgiler verildi. Lokman suresinde geçen dini ve ahlaki başlıklar müstakil olarak araştırıldı. Bu başlıklar sırasıyla; şirk, şükür, namaz, iyiliği teşvik-kötülükten sakındırma, sabır, kibir, tevazu ve mutedil olmaktı. Bu temalar günümüz açısından da mukayese edildi. İlgili ayet ve hadislerden yararlandı. Peygamberlerin yaşantılarından misaller verildi. Sonuç bölümünde ise Lokman(as.)'ın evladına ve tüm insanlara vermiş olduğu öğütlerden genel bir çıkarım yapıldı.</p>
Anahtar kelimeler: Lokman(as.), Öğüt, Lokman Suresi.

ABSTRACT

Pamukkale University Institute of Islamic Sciences

Abstract of Master Thesis

Title of the Project: The Effects of Surah Lokman on Human Psychology in terms of its Advice to Children	
Author: Muhammed Cihad VURAL Supervisor: Doç. Dr. Osman MUTLUEL	
Date: 15.12.2023	Nu. Of pages: (vi+27)
Department: Philosophy and Religious Sciences Subfield: Moral Support and Guidance	
Abstract	
<p>This study examined Surat al-Lokman. In the introduction, information about Lokman (as) was given. The religious and moral topics mentioned in Surat al- Lokman were investigated separately. These topics were respectively; shirk, gratitude, prayer, encouragement to good and moderation. These themes were also compared in terms of today. Related verses and hadiths were used. In the conclusion, a general conclusion was made from the advice given by Lokman (as) to his son and all people.</p>	
Keywords: Lokman (as), Advice, Surah Lokman.	

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1. Lokman (as.)'ın Hayatı ve Kişiliği.....	3
İKİNCİ BÖLÜM.....	5
1. Şirk Koşmak.....	5
2. Anne - Babaya İyi Davranmak	8
2.1. Allah'a ve Anne-Babaya Şükür	10
3. Namazı Dosdoğru Kılmak.....	13
4. İyiliği Emredip Kötülükten Sakındırmak ve Sabır.....	16
5.Kibirden Uzak, Tevazulu ve Mutedil Olmak	19
SONUÇ	24
KAYNAKÇA.....	26
ÖZGEÇMİŞ.....	27

KISALTMALAR

a.s	: Aleyhis selam
cc	: Celle celalüh
çev	: Çeviren
hz	: Hazreti
sav	: Sallallahü aleyhi ve sellem

GİRİŞ

Kur'an'ı Kerimde 'Lokman' suresine adının verildiği, Lokman(as.)'ın, oğluna verdiği öğütler, incelendi. Bu ayetler, Lokman(as.), oğlu özelinde tüm insanlara verdiği evrensel vaazlardır. Surenin konu başlıkları; şirk, tevhid, namaz, şükür, sabır, tevazu, anne ve babaya yaklaşım biçimleri, yürüyüş ve konuşma da mutedil olmak, daima iyilik üzere olmak ve kötülükten sakınmak. İşte böyle dini ve ahlaki olarak insanlık için gerekli olan bu hususlar günümüz açısından değerlendirildi. Ayrıca insanın dünyevi ve uhrevi hayatını da düzenleyen konulardır. Günümüzde bu öğütlere bir derece daha fazla ihtiyaç duyulmakta olduğunu deneyimlerimizden hareketle, çalışmamızda yer verdik. Asırlar değişse de nefisler değişmiyor insanoğlunda var olan iyilik ve kötülük duygusu onu bir rotaya çekiyor. Kuran'ın mesajları ise her asırda insana kılavuzluk etmeye devam etmektedir. Ayetlerin nüzul olduğu dönemdeki, insanların ihtiyacı olan bu kanunlar, bugün yine aynı insanlığın muhtaç olduğu hususlardır. Amacımız; bilerek yahut farkında olunmadan yapılan bu aykırı davranışların ayetler ışığında dönüşümüne vesile olmaktır. Bu bağlamda peygamber kıssalarından ve sosyal hayattan misaller ile ayetteki öğütleri, zihinlerde kıyas ettirmektir.

Her insan küçük bir dünyadır; bir suret olarak görünen bir de görünmeyen donanımlara sahiptir. Dini ve ahlaki duygularını, Allah ile vicdanı arasında yaşamaktadır. Ancak sonuçlarını hem bireysel hem de toplumsal olarak dışa yansıtmaktadır. Zaten ayetlerde öğütlenenler de sosyal hayatı düzenleyen ahlaki ilkelerdendir. Toplumda kötülüğü yok edemeyiz lakin iyilikleri çoğaltabiliriz. Hz. Muhammed(sav.)'in metodu da böyleydi: Kur'an ahlakını kendi üzerinde taşıdı. İşte bu yüzden ki söylenenlerin tesir etmesi, kişinin önce kendi uygulamasına bağlıdır. Misal, kendisi namaz kılmayan bir ebeveyn, evladım hadi namazını kıl dese ne derece tesiri olur? Fikirlerle bırakılır.

Toplumsal olarak önce mikro değişim olursa, bu zamanla makro dönüşüme ulaşır. Çünkü esas dini ve ahlaki eğitimin tohumları, ilk olarak ailede atılır. Toplumda yeşerecek olan gül ya da diken ise insanın iradesine kalmıştır. Misal, günümüzde sosyal medyada ve internet ortamında iyi ve kötü, dini veya ahlaki birçok içerik mevcuttur. Gençlerin ekranda her önüne çıkan izlemesine engel olmak neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Hatta bu durum, orada izlenen din ve ahlak dışı davranışları, taklit etmeye kadar varabilmektedir. Bu yüzden ebeveynler tarafından; çocuklara küçük yaşlardan itibaren, Lokman'ın öğütleri ve birçok Kur'an kıssası hikâye edilip anlatılabilir. Yahut

bu kıssaların dini çizgi filmleri izletilebilir. Ağaç yaşı iken eğilir ifadesinden hareketle ağaç yetiştikten sonra eğmeye çalışılırsa kırılabilir.

İşte böyle çocuk, ailenin manevi rehberliğinde yetiştiğinde sağlam ve sarsılmaz temeller atılmış olur. Zira çocuk demek; geleceğin bir annesi, babası, meslek erbabı, eşi, yöneticisi ve daha fazlası demektir. Toplumu yetiştiren ve meydana getiren de yine bir ailedir. Çocuklar, ebeveynlerinin ayak izlerini takip ederler. Hatta anne babalarının, söylediklerini yapmak yerine, onların yaptıklarını yaparlar. Yani manevi danışmanlık ve rehberlik önce aileden başlayarak, silsile halinde sosyal kesimlere, dini ve ahlaki ilkelerle sirayet edecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Lokman (as.)'ın Hayatı ve Kişiliği

Lokman(as.), Hz. Davud'dan önceki dönemde yaşamıştır. İsrail oğullarının o dönemki kadısı olup fetvalar vermiştir. Allah, Lokman'a 'hikmet' vermişti; yani ilim, diyanet, derin anlayış ve uygulama da isabetli olma yeteneğidir.¹ Lokman(as.), Mısır Nub kabilesine mensuptu. Medyen ve Eyke halkındandı. İsrail oğullarından bir adamın kölesi iken, efendisi kendisine bir miktar mal vererek azad etmiştir. Lokman(as.)'ın mesleği terzi idi. Allah tarafından kendisine verilen hikmet sayesinde, isabetli kararlar verirdi. Kendisi çok düşünen, keskin görüşlü ve çok susan bir kuldu. Beytülmakdis yakınlarındaki Remle şehrinde oturur ve yanına gelen halka hikmetli sözler öğütlerdi. Yine bir gün hikmetli sözler ettiği sırada bir adam ona: “Sen filan yerde çobanlık etmiş olan, Nuhas oğullarının siyahi kölesi Lokman değil misin?” Lokman: evet dedi. Adam: Sende gördüğüm şu hâl, sana nereden ve nasıl geldi? Lokman(as.): “Doğru sözlü olmakla, emaneti sahibine vermekle, boş ve faydasız işleri terk etmekle verildi!” dedi. Lokman: “Ey kardeşim, benim hâlimle ilgili seni şaşırtan nedir?” Adam: “Halk senin kiliminde oturuyor ve sözlerini dinleyip kabul ediyor.” Lokman(as.) “Ey kardeşim, sana söyleyeceğim şeyleri yaparsan sen de öyle olabilirsin” dedi. Adam: “nedir onlar?” Diye sordu. Lokman(as.) “Ben gözümü yumarım, dilimi tutarım, ihtirasımı engellerim, iffetimi korurum, namazda bulunduğum süreyi uzun tutarım, sözümde dururum, misafirimi ağırlarım, komşumu korurum ve yararsız söz ve fiillerden kaçınırım. İşte ahvalimin sebebi bunlardır. *İnsanın akıbetine yön veren iki unsur vardır; bunlar dil ve kalptir. Zira iyi olduğu zaman dil ile kalpten daha güzel bir şey yoktur. Kötü olduğu zaman da bu ikisinden daha tehlikeli bir şey yoktur.* Oğluna da daima *söz gümüştür sükût altındır* bu yüzden, ben susmaktan hiçbir zarar görmedim demiştir.²

Lokman (as.)'ın, peygamber mi yoksa veli bir zat mı olduğu hususunda farklı görüşler vardır. Ama Kur'an'ı Kerimde adı geçen ve Lokman suresine adı verilen salih bir kuldur. Lokman(as.); halk arasında hikmetli sözleriyle ve tıpla ilgili tespit ve

¹ Hasan Tahsin Feyizli, *Feyzül Furkan* (İstanbul: Server Yayınları, 2020), 411.

² Mustafa Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011), 229-234.

tavsiyeleriyle tanınmıştır. Nasıl ki çok sevilen bir kimse hastalandığında, Lokman Hekim gibi bir doktor gelsin istenir, işte manevi hastalıklar için de reçetesi öyle tesirlidir.³ Lokman Suresi de İslam ahlak esaslarının en yoğun şekilde ele alındığı bir suredir. Bu bölümde bu ahlaki başlıkları ele alacağız.

---

³ Said Nursi, *Gençlik Rehberi* (İstanbul: Mutlu Yayıncılık, 2011), 89.

İKİNCİ BÖLÜM

1. Şirk Koşmak

Sözlükte şirk “ortak olmak” ve “ortaklık”; “ortak koşmak” anlamındaki şirk ise küfür demektir. Şirk koşana müşrik, şirk koşulana şerik denir. Terim olarak “Allah’ın zatında, sıfatlarında, fiillerinde veya O’na ibadet edilmesinde ortağı, dengi yahut benzerinin bulunduğuna inanmak” demektir.⁴ Şirkin zıddı olan Tevhid ise: Sözlükte “tek ve bir olmak” anlamındaki (vahdet, vühûd) kökünden türeyen “bir şeyin bir ve tek olduğunu kabul etmek” demektir.⁵ Yani; Şirk: Allah’a ortak koşmak ve onunla birlikte farklı varlıklara da tapmak ve onlardan medet ummaktır. Tevhid ise kalpte yalnızca Allah’ı birlemektir.

Lokman(as.), oğluna öğüt verirken şöyle demişti: “Yavrum! Allah’a şirk (ortak) koşma! Çünkü şirk büyük bir zulümdür.”⁶ Adaletli olan ise Hakkı hak edilen yere koymaktır. Şirkin, putları değişse de neticesi aynıdır; tevhid inancına zarar vermektedir. Şirkin, ahlaki prensiplerle nasıl bir ilişkisi olduğu sorusunu akla getirebilir. Şunu ifade etmek gerekir ki Cahiliye şirki; sadece batıl bir inançtan ibaret değil, yüksek bir ahlaki yapının kurulmasına da engel olduğu düşünülürse etik açıdan ne anlama geldiği anlaşılır. Çünkü her türlü kötü ahlakın ve zulmün kol gezdiği bir dönemde yaşayan cahiliye insanı, tevhid inancına karşı çıkmakla sadece putperestliğin değil, aynı zamanda bu gayri ahlaki yapının da devam etmesini istemekteydi. Dolayısıyla böyle bir inancı ortadan kaldırmayı hedefleyen Kur’an, esasen onunla birlikte, bu zulüm ahlakına da son vermiş olacaktır. Çünkü şirkin iptali, onun uzantısı olan gayri ahlaki davranışlarında silinmesi demektir.⁷ Mekke döneminde; Hz. Muhammed(sav.)’in görevi gereği, putperestliğe son vermek için yoğun mücadeleler sarf ettiği göz önünde bulundurulunca şirkle ahlak arasındaki ilişki kolayca anlaşılır. Çünkü her şeyden evvel, Hz. Ayşe’nin ifadesiyle: Allah Resulü’nün, ahlakı Kurandı. Bu yüzden şirki reddedip yerine yalnızca Allah inancını yerleştirmekle hem ahlaki hayat için güçlü bir temel hazırlanmış hem de İslam ahlakının

---

⁴ Mustafa Sinanoğlu, “Şirk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/193-198.

⁵ Mevlüt Özler, “Tevhid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/18-20.

⁶ “Kur’an Yolu” (Erişim 03 Ocak 2024), Lokmân 31/13.

⁷ Muhsin Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2001), 220.

asli bir unsuru olan sorumluluk bilincini vicdanlara yerleşmeyi amaçlamıştır. Neticede; aşırı dünyeviliğin ve nefsanî eğilimlerin yerini, derin dini ve uhrevî sorumluluk şuuru almıştır. Ve insanlar arasındaki zıtlaşma ve çatışmanın yerini dayanışma ve kardeşlik ilişkilerinin aldığı bir ahlaki yapı oluşturmuştur.⁸

Kur'an'da Allahtan başka İlah olmadığı hakikati, değişik tonlarda vahyin her safhasında anlatılmaktadır. Buna göre mutlak varlığın her mükemmelliği, Ulûhiyet niteliğinde toplanarak, ancak Allah'ın zatında birleşmiştir. Yani İlahlık; en büyük sevgi ve saygı, her türlü övgü, yüceltmeyle ibadete layık olan, mâbudluk ancak Allah'a mahsustur. Rububiyet Allah'ın şanındandır, Rububiyeti olmayana Ulûhiyet verilmez. Çünkü 'Rabb' sıfatı, yaratma vasfını gerektirir. Yaratan da elbette yarattıklarının Maliki, efendisi, idarecisi, terbiye edicisi ve nimet vericisidir. Bütün bu sıfatların kendisinde toplandığı yegâne varlık da Ulûhiyetin isnat edildiği, Yüce Allah'tır; dolayısıyla kulluğun tek mercii de O'dur. Kur'an'ın nüzulündeki maksat şirki iptal, tevhidi ispat etmektir.⁹ Bu yüzden ki, her suresi, bağımsız olarak Kur'an'ın bu ana temasını işlemektedir. Allah doğmamış, doğrulmamıştır.¹⁰

Mutlak iradesiyle yaratan, tüm varlıkları emir ve idare eden de Allah'tır. Bu bağlamda tevhid inancına bağlı olan bir insan, hayatının her anını ve yaşantısını mutlak iradeye göre düzenlemek durumundadır. Allah'ın mutlak birliğini hayatın merkezine koymak ve hiçbir işi Ondan bağımsız düşünmemektir. Yani sadece ibadet ve kulluk din alanının da değil, ticaret, sanat, ahlak vs. hayatın her alanına bu İlahî birlik şuurunu taşımaktır. Zira bir kutsî hadiste, Yüce Allah'tan naklen: "Kim bana şirk koşmadan gelirse, yeryüzü dolusu kadar hatası olsa, ben onu işlediği hatalar kadar, mağfiretle karşılarım" buyurmuştur.¹¹

Cahiliye döneminde müşrikler putlara tapardı. Günümüzde bu putların yerini alabilecek potansiyelde, bazen aşırı ve ölçüsüzce sevgi duyulan şeyler, şirke kapı aralayarak, tevhide zarar verebilir. Kalpteki hangi sevgiler, Allah sevgisinin önüne geçiyorsa şirke giden bir kapı vardır. Zira "*Şirkten sakınınız, şirk karıncanın ayak sesinden daha gizlidir.*" Hadisi şerifi, bu konuda ne kadar hassas olunması gerektiğini bildirmektedir. Misal; günümüzde, bazı türbe ziyaretlerinde aşırı gidilerek, oradaki

⁸ Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, 221.

⁹ Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, 222-223.

¹⁰ eI-İhlâs 112/3.

¹¹ Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, 224.

zattan beklenti içine girilmektedir. Türbedeki ağaçlara batıl bez parçaları asıp dilek tutmak, nazardan korusun diye takılan nazar boncukları gibi uygulamalar şirke götürebilir. Zira Allahtan başka bir zattan ya da cisimden yardım dilemek anlamına gelir. Türbe ziyareti yaparken oradaki zat için dua okunabilir lakin dilek ve arzularımızı Allah'tan isteriz. Allah'ım dualarımızı, o zatların kabul olmuş dualarına kat denilebilir. Lakin tevhidi gölgeleyen hal ve tavırlardan sakınılmalıdır. Günümüzde ölçüsüzce yapılan durumlardan bazıları; taparcasına mal, evlat ve dünya sevgisi, bütün vakitleri, elektronik cihazlar ve sosyal medya ortamında harcamak, para hırsı ve marka tutkusu gibi örneklendirilebilir. Sonuç olarak tüm saydıklarımız insan için geçici sevgilerdir. Önemli olan bunları, Baki olan Allah'a ulaştırmanın bir merdiveni gibi görebilmektir.

“Dini yalnızca Allah'a has kılan” insanın kulluğu cennetteki tuba ağacı gibidir. Şirkin tadı, cehennem ağacı olan zakkum gibi hayatı acılığıyla karanlıklaştırır. “Allah, gökleri direk olmaksızın ayakta tutar, yeryüzü sizi sarsmasın diye de oraya dağları yerleştirdi. Her türlü canlıyı oraya yaydı ve gökten yağmur indirip her türlü faydalı bitkileri yeşertti. İşte bunlar Allah'ın yarattıkları! Haydi, Allah'ı bırakıp da yaptıklarınızın yarattığını bana gösterin!”¹² Ayetinden hareketle Allah her an yaratma halindedir. Lakin şirk koşulan putların; kendilerine ya da insanlığa bir faydası ve yaratması yoktur, zira varsa getirin diye ikazda bulunuluyor. Nasıl ki bir ülkeyi yalnız bir devlet başkanı yönetiyor. Bir okulu yalnız bir müdür idare ediyor. Peki, bu koca kâinat; canlı ve cansız varlıklar, birden fazla Yaratıcı ile yönetilir mi? Diye sorulduğunda, Allah ayetiyle cevap veriyor: “Birden fazla Allah olsaydı düzen bozulup giderdi.”¹³ Buyuruyor.

Bir gün Hz. Muhammed(sav.) ile sababilerden, Ebu Zer arasında şöyle bir konuşma geçiyor. Hz. Muhammed sohbet esnasında: “Bir kimse ‘La İlahe İllallah’(Allahtan başka İlah yoktur.) derse ve bu inancı üzere ölürse cennete girer.” Buyurmuştur. Ebu Zer: O kişi zina ve hırsızlık gibi büyük günahlar işlemiş olsa da mı? Diye sorunca; “Hz. Muhammed: Evet öyle olsa bile cennete girer.” Deyince Ebu Zer yine O kişi zina ve hırsızlık gibi büyük günahlar işlemiş olsa bilede mi? Sorusunu üç kez yineledi. En sonunda Hz. Muhammed(sav.): “Ebu Zer bu durumdan hoşlanmasa da o

---

¹² Lokmân 31/10-11.

¹³ el- Enbiyâ 21/22.

kimse cennete girer.” Demiştir.¹⁴ Allah kendisine şirk koşulması haricindeki günah ve kusurları isterse bağışlayabilir. Ancak şirk, Allah’a karşı yapılan bir haksızlıktır.

2. Anne - Babaya İyi Davranmak

İnsanın dünyaya gelmesinde asıl ve nihai müsebbib Allah olmakla beraber, bunun gerçekleşmesinde harici amil, kişinin anne-babasıdır. Böyle olduğu içindir ki Kuran, Allah’a kulluk ve şükürden sonra, anne-babaya itaat etmeyi, iyi davranmayı emretmiştir. Ancak ebeveynler, evlatlarını Allah’a şirk koşmaya zorlarsa sadece bu konuda itaat etmemelerini bildiriyor. Bu ister önceden müşrik iken, İslam dinine girmek isteyen kimseye yönelik olsun, isterse bir Müslümanı, puta tapmaya zorlama şeklinde olsun, fark etmez. Çünkü netice itibariyle her iki zorlama da insanın din seçimindeki iradi özgürlüğünü ortadan kaldırır. Bu sebeple Kur’an iradeye yönelik böyle bir müdahaleyi, insanın varlık sebebi ebeveynlerinden bile gelse itaat edilmemesi gereken bir istisna olarak takdim etmektedir.¹⁵

“İnsana, anne ve babasına iyi davranmasını emrettik.”¹⁶ Ayetinden hareketle; Allah Teâlâ’nın rızası, anne-baba rızasındadır, Allah Teâlâ’nın hışmında anne-babanın hışmındadır.¹⁷ Ebeveynler, evlatlarını henüz savunmasız bir durumda iken onu dünyaya alıştıran, bilmediğini öğreten ve her şeyin en iyisini layık görendir. Şefkat ve merhamet kanatlarıyla koruyandır. Çocuklar da anne-babasına aynı saygı ve hürmetle yaklaşmalıdır. Anne-babalar yaşlanınca; savunmasız ve güçsüz düştüklerinde, bu defa evlatlar onların elinden tutmalıdır. Aynı empati ve şefkatle karşılık verilmelidir. Kişi ebeveynlere nasıl muamelede bulunursa, gün gelir kendi evlatlarından da aynı karşılığı görebilir.

Bir hadisi şerifte: “Cennet, annelerin ayağının altındadır.” Buyruluyor. Yani cennet, anne ve babanın rızasındadır. Şayet kişi, onların bedduasını alacak duruma gelirse, dünya ve ahireti yıkılır. Atılan ok geri dönmez, o yüzden onların bedduasından sakınılmalıdır. Anne ve babanın, gönüllerini kıracak bir durum olsa, hemen hatırlarını almak ve duasına mazhar olmak gerekir.¹⁸

---

¹⁴ Yunus Apaydın - Saim Ahmet Kılavuz, *İman ve İbadetler İlmihal* (Ankara: TDV Yayınları, 2008), 1/76.

¹⁵ Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, 224-225.

¹⁶ Lokmân 31/14.

¹⁷ İmam Gazzali, *Ey Oğul* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1984), 154.

¹⁸ Gazzali, *Ey Oğul*, 154.

Bir kişi gelip, Hz. Muhammed(sav.)'e dedi ki: “Ya Resulallah! Anam, babam Őekatsizdirler, onlara nasıl itaat edebilirim? Peygamberimiz: Annen, seni dokuz ay karnında taşıdı, iki sene emzirdi. Sen büyüyünceye kadar koynunda sakladı, kucağında gezdirdi. Baban ise çalışıp, senin bunca zahmetini çekip besledi. Őimdi Őekatsiz mi oldular?” Dedi.¹⁹ İŞte insan çabuk unutan bir varlıktır. Daha çocuk iken insanın nazarında, anne babası bir kahraman gibidir. Onların söylediği her Şey doğrudur ve onlardan biran olsun ayrılmak istemez iken; yaş ilerledikçe ben daha iyisini bilirim, onlar beni anlayamıyor diyerek muhtaç olduğu günleri unuttur. Bazı Şeyler karşılıklı değildir. Eğer karşılıklı olsaydı, anne-babanın karşılıksız Őekât ve sevgisinin bir saati dahi telafi edilemezdi.

Bir kişi, anne ve babasına iyi davranırsa, Allah Teâlâ o kişiye ne ecirler verir? Bunu bir misal ile ifade edelim. Bir gün Musa peygamber Sina dağında, Allah ile konuşurken dedi ki: Ya Rab, ahirette bana kim komşu olacaktır? Allah(cc.): Sana komşu olacak filan yerdeki bir kasaptır, diye yanıtladı. Bunun üzerine Hz. Musa, o kasabın bulunduğu Őehre gider ve onu bulur. Bakar ki kasap, müşterileriyle meşguldür. Kasap işlerini bitirince, onunla görüşür. Musa: beni misafir eder misin? Diye sorar. Kasap: Hoş geldin deyip, Hz. Musa'yı evine buyur eder; yemekler hazırlar ve Musa peygambere ikram eder. Siz bana bakmayın, buyurun başlayın diyerek içeri gider. Pişirdiği etten bir parça koparıp odada zembilde yatmakta olan annesine, minik parçalar halinde yedirir ve su içirir. Kasap, annesine yemek yedirdiği esnada yaşlı kadın: “Ya Rabbi, oğlumu kıyamet gününde, Musa peygambere komşu eyle.” Diye niyaz etmekteydi. Daha sonra annesinin üstünü başını kurulayıp temizler. Altına kuru örtüler serip tekrar annesini zembilin içine yerleştirir. Musa(as.): Bu zembilin üzerindeki kimdir? Diye sordu. Kasap: Benim annem, yaşlanınca bu hale geldi. Sabah- akşam, annemin bakımını ben yaparım. Musa peygamber, gördükleri karşısında: “Ey kasap, müjdeler olsun, Allah senin günahlarını bağışladı ve annenin duasını kabul edip bana komşu eyledi.”²⁰ Dedi.

İŞte durum böyle iken “Eğer onlardan biri ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlarsa anne babana sakın öf! Bile deme; onları azarlama, ikisine de güzel söz söyle. Ve onlara alçakgönüllülikle esirgeyerek kol kanat ger. Ve ey Rabbim! Onların beni küçükken sevgi ve Őekâtle besleyip büyüttükleri gibi, sen de onlara merhamet eyle

---

¹⁹ Gazzali, *Ey Oğul*, 155.

²⁰ Gazzali, *Ey Oğul*, 156.

diyerek dua et.”²¹ Ayetinde, nasıl muamele edilmesi gerektiği açıkça bildirilmiştir. Zira öf huzursuzluk ve bıkkınlık ifadesidir. Evlatların, anne-babayı huzursuz edecek her türlü olumsuz davranıştan kaçınmayı emretmektedir. Ebeveynlerin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak ve herhangi bir istekleri olunca yerine getirmek gerekmektedir. Bu durum aslında, Allah’ın rızasını kazanmanın ve cennete girebilmenin bir başka vesilesidir.

“Eğer annen ve baban, hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığın bir şeyi Allaha ortak koşman için seninle uğraşırlarsa, işte buna itaat etme. Lakin yine de onlarla dünyada iyi geçin ve sen Allah’a yönelenlerin yoluna uy.”²² Buyrulmaktadır.

Peygamber dostlarından biri gelerek: “Ya Resulallah, annem ve babam vefat etti. Onlar için yapabileceğim bir iyilik var mıdır? Diye sordu. Hz. Muhammed (sav.): “Onları duanda unutma, Kur’an okuyarak onlar için istiğfar et.” Buyurmuştur.²³ Sadece hayatta iken değil vefat ettikten sonra da onlara olan evlatlık vazifesinin bilincinde olmaktır. Onlar adına hayır hasenatta bulunmak, kabirlerini ziyareti edip Kur’an’ı Kerim okumak ve onlar için dua etmektir.

2.1. Allah’a ve Anne-Babaya Şükür

‘Şükür’: Görülen herhangi bir iyiliğe mukabil, gösterilen memnuniyet ifadesidir.²⁴ “İnsana şöyle emrettik: Allah’a, anne ve babana şükret.”²⁵ Ayetinden hareketle, bu hayatta beşer olarak üzerimizde en çok hakkı bulunan kişiler anne ve babadır. Zira “Annesi, onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımıştır. Onun süttten kesilmesi de iki yıl içinde olur.”²⁶ Ayeti ifade etmektedir.

İnsanoğlu, daha ceninlikten itibaren başlayan hayat yolculuğuna, var olduğu sürece zahmet çeken ebeveynlerine şükran borçludur. Gerçek şu ki hiçbir bedel bunca zahmetin karşılığını ödeyemez lakin insan elinden gelenin en iyisi ile muamelede bulunmalıdır. Anne-babaya itaat etmek; onlara layık hayırlı bir evlat olmaktır. İhtiyaçlarını gidermek, hastalandıklarında ne gerekiyorsa çabalamak ve her fırsatta helallik alabilmektir. Çünkü hayat kısa ve ölüm anidir. Misal; belki de onlarla yenilen son akşam yemeğidir ya da son ziyaret ediliş olabilir. Bu açıdan bakıldığında hayatta

---

²¹ İsra 17/ 23-24.

²² Lokman 31/ 15.

²³ Gazzali, *Ey Oğul*, 155.

²⁴ Nursi, *Gençlik Rehberi*, 40.

²⁵ Lokman 31/ 14.

²⁶ Lokman 31/ 14.

oldukları için şükredilmelidir. Yetim ve öksüz olan insanlara bakıp hayatta olan ebeveynlerin kıymeti bilinmelidir.

Günümüzde dünyalık meseleler yüzünden, ebeveynlerine dargın olan ve yıllarca görüşmeyen insanlar var. Sonra, onlar vefat edince de kabrinde ağlayıp çiçek dikmek, çok geç kalınmış bir durumdur. İnsanı büyütürken her ihtiyacını karşılayan; eğitim, temizlik, beslenme, barınma, evlilik, askerlik ve hatta torunlarının bakımına kadar üstlenen ebeveynler var. Karşılığı teşekkürden öte neler olabilir? diyerek şahsi fikirlere bırakılır.

Allah' a şükür konusunda ise “Yeryüzündeki ağaçlar kalem, denizler de mürekkep olsa, yine de Allah'ın kelimeleri (nimetleri) yazmakla tükenmez.”²⁷ Ayetine göre, esas olan sayısız nimetlerin şükrünü eda etmektir. Şükür; dil ile kalp ile fiil ile de olabilir: Dil ile olan ‘Elhamdülillah’ (her türlü övgü Allah’a mahsustur) ifadesiyle, minnettarlık etmektir. Kalp ile olan; mülkün gerçek sahibi olan Allah’ı kalben tanımak ve bilmektir. Fiili şükür ise; tüm bedeni, Malik’ül Mülke kulluk etmek ve itaat için kullandırmaktır.²⁸

Allah(cc.): “Eğer şükrederseniz, elbette nimetimi size arttırırım.”²⁹ Buyurmaktadır. Zira şükredilen nimetler manen artacaktır. Bunun için nimeti; münker yolda kullanmamak, israf etmemek ve Allah’tan bilerek, O’nun isteği doğrultusunda kullanmaktır.³⁰ Misal, âlimlerden birisi, düzenli olarak her gün sırasıyla hastaneye hapisaneye ve kabristana gidemiştir. Kendisine sebebi sorulunca da: “Sihhatimin kıymetini bilmek için hastaneye, bedenimin güvende olduğunu anlamak hapisaneye ve kendi hâlimi gözden geçirmek için kabristana gidiyorum demiştir.³¹ İşte bu da elinde olan nimetler ile yoksun kalma arasında mukayese ederek şükretmenin farklı bir boyutudur.

İnsanlar şükredenler ve nankörlük edenler olarak ikiye ayrılır. Çünkü bazı nimetlerin bolluk içinde verildiği topluluklardan, nankörlükleri sebebiyle helak edildiği haber verilen Semud gibi kavimlerde olmuştur. İşte böyle, Allah’a yaklaştırmayan her

---

²⁷ Lokman 31/ 27.

²⁸ Nursi, *Gençlik Rehberi*, 40-41.

²⁹ İbrahim 14/ 7.

³⁰ Nursi, *Gençlik Rehberi*, 68.

³¹ Nursi, *Gençlik Rehberi*, 79.

nimet imtihandır.³² İnsanın en tehlikeli düşmanı olan şeytan, şükür makamının ne derece kıymetli olduğunu anladığında, asıl amacını insanlardan bunu kesmek olarak belirlemiştir.³³ “Şeytan dedi ki elbette, onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından yaklaşacağım ve onların çoğunu şükreden kimselerden bulamayacaksın!”³⁴ Misal; Hz. Muhammed(sav.) de ayakları şişene kadar namaz kılardı. Allah, Onun geçmiş ve gelecek günahlarını affettiği halde neden bu kadar ibadet ettiği sorulunca da? “Şükreden bir kul olmayayım mı?” demiştir.³⁵

Bir gün, Davud peygamber dedi ki: “Ey Allah’ım, bendeki nimetinin, en azının ne olduğunu bana bildirmeni isterim.” Allah, Ona şöyle vahyetti, “Ey Davud! Nefes al.” Davud(as.) hemen nefes aldı. Allah: “İşte sendeki en az olan nimetim budur.” Buyurmuştur.³⁶ Bu yüzden, bir nefes alış-verişte, yeniden can veren, Allah’ın zatına yakışır şekilde şükredilmelidir.

Misal; Bir mahsulü yetiştirip, insanlara hediye edene yahut satan üreticiye gönülden teşekkür edilir. Oysaki arka plânda meyve, sebze, tahıl vs. ürünlerin, kullanıma elverişli hale gelinceye kadar; güneşin, yağmurun, toprağın, mevsimlerin, birçok varlığın seferber olup çalıştığı fark edilmelidir. Burada üreticinin hissesi bir ise, bu sebepleri emir ve kudretinde çalıştıran Rabbinin hissesi binlercedir. Ondandır ki şükürün en büyüğü de mülkün gerçek sahibine olmalıdır.³⁷

“Andolsun, biz Lokman’a ‘Allah’a şükret’ diye hikmet verdik. Kim şükrederse, ancak kendi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse, bilsin ki Allah her bakımdan sınırsız zengindir, övülmeye layıktır.”³⁸ Şükür insanın kendi yararınadır çünkü Allah zaten hiçbir şeye muhtaç değildir. O yüzden kulun nankörlüğünün, Allaha hiçbir zarar vermeyeceği ayetten bildirilmiştir. Şükür elindeki maddi-manevi ikramların teşekkürüdür. Şükür, nimetin karşılığı olduğuna göre, her nimetin kendine uygun bir şükürü var demektir. Bundan dolayıdır ki; aklın, kalbin, dilin, bedeninin ve ilmin şükürü de ayrı ayrıdır. Aklın şükürü: Marifetullah (Allahı tanımak), kalbin şükürü; kalpten bütün şirk unsurlarını arındırmak, dilin şükürü; Allahı şükür ile tesbih etmek, bedeninin yani

---

³² İbn Kayyim El-Cevziyye, *Sabredenler ve Şükredenler*, çev. Emre Yıldırım (Konya: Menhec Yayınları, 2019), 220.

³³ El-Cevziyye, *Sabredenler ve Şükredenler*, 196.

³⁴ Araf 7/ 17.

³⁵ El-Cevziyye, *Sabredenler ve Şükredenler*, 198.

³⁶ El-Cevziyye, *Sabredenler ve Şükredenler*, 229.

³⁷ Nursi, *Gençlik Rehberi*, 39.

³⁸ Lokman 31/ 12.

sihhatin şükürü; Allaha ibadet etmek, ilmin şükürü de, onu hem insanların yararına kullanmak hem de insanlarla paylaşmaktır.³⁹ Şükür Allaha karşı yapıldığı gibi insanların birbirine karşı minnettarlık duygularını belirtmek için de yapılır. Bir hadisi şerifte: “İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah’a da şükretmez.” Buyrulmaktadır. “O sizin için kulakları, gözleri ve gönülleri yaratandır. Ne de az şükrediyorsunuz”⁴⁰ Ayetinden de şükretmeyenler ikaz edilmektedir.⁴¹

Bir gün Musa peygamber, Sina dağında Rabbine seslendi. Allah’ım, insanlara, el, ayak, göz, kulak ve sayısız nimetler verdin. İnsanlar bunca nimetin şükürünü nasıl eda edebilirler? Allah: Ey Musa, Bir kulum, ona verdiğim nimetleri kendinden değil de benden bilirse şükürünü yerine getirmiş olur. Bir kulum rızkını benden değil de kendi hüner ve marifetinden bilirse, şükürünü yerine getirmemiş olur. Kuluma yakışan, gece-gündüz hamd ve şükretmek olmalıdır.⁴²

3. Namazı Dosdoğru Kılmak

“Kâinattaki en yüksek hakikat imandır, imandan sonra namazdır.”⁴³ Allah ile insan arasındaki iletişimin en sağlam yoludur. Her peygambere namaz emredilmiş ve semavi dinlerin hepsinde bu ibadete yer verilmiştir.⁴⁴

Lokman(as) da: “Yavrurum! Namazı dosdoğru kıl.”⁴⁵ Demişti. Namazı ihsan şuuruyla kılmak, yani Allah’ın karşısında olduğunun bilinciyle eda etmektir. Nasıl ki önemli bir dost misafir edildiğinde; en güzel ikramlar, en özenli kıyafetler ve en iyi mekânda ağırlanır. İnsan da namazda iken Rabbinin huzuruna misafirdir. Rabbin huzuruna, maddi bir temizliğin yanında, arınmış bir kalp ve manevi temizlikten sonra çıkmak önemlidir.

Dosdoğru kılınan namaz ise; tüm bedeni, aklı ve ruhu namazla bütünleştirmektir. Bu da okunan kıraat ve duaların manalarını kalben geçirerek tastamam olur. Namaz esnasında şeytan ve nefis, zihne bir sonraki yapılacak işleri fısıldar. Bu desiselere karşı en güçlü silah ise; besmele çekmek ve namazda okunan kıraatin manalarını düşünmektir. Hz. Muhammed(sav.): “Büyük cihadın, nefis ve şeytana, arzu ve heveslere karşı yapılan

³⁹ Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, 228.

⁴⁰ Müminun 23/ 78.

⁴¹ Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, 229.

⁴² Gazzali, *Ey Oğul*, 145.

⁴³ Said Nursi, *Sözler* (İstanbul: Envar Neşriyatı, 2006), 748.

⁴⁴ Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, 132.

⁴⁵ Lokman 31/ 15.

cihat olduğunu belirtmiştir.”⁴⁶ Büyük cihadın en başında da tembel nefse beş vakit namaz kıldırmak vardır. Namazı dosdoğru kılmak; şeytana ve kötülüğü emreden nefse karşı bir savaştır.

“Secde et ve yaklaş”⁴⁷ Ayetinden hareketle, Namazı kılan kişinin kalbinin, maddi ve manevi olarak hazır olma durumuna göre namazın sırları keşfolur. Bazılarına namazın aslı keşfolur; bazılarına da misali keşf olur. Allah’a olan bu yaklaşmanın; kalbin manevi fethi olduğu kabul edilir.⁴⁸

Bir hadisi şerifte: “Kulun, Rabbine en yakın olduğu hâl, secde anıdır.”⁴⁹ Buyruluyor. İnsana düşen görev ise, Yaratıcısına her an ulaşacağı, bir seccade mesafesi yakınlığın, farkında olarak namazını güzelleştirmektir.

İnsan namaz kılarken, namaz da insanı kılar; dosdoğru kılar, huzurlu kılar, müteşekkir kılar, mütefekkir kılar, muttaki kılar, mütevazı kılar. İşte bunlar namazın dönüştürücü iksiridir. Namaz hayatı disipline eder. Başboş ve amaçsız olmadığını hatırlatır. Vücudun maddi ihtiyaçları varken, ruhun gıda takviyesi de namazdır. Namaz da rükû etmek, kibrin belini kırmaktır. Rabbin karşısında boyun eğmek ve secdeye varmak ise tevazu ’nun tadını almaya bir vesiledir.

Tadili erkân ile kılınan namaz; her bir rüknünü ağır ağır, huşu içinde ciddiyetle kılmaktır. Sadece bedenle değil aynı zamanda akıl, gönül ve ruh ile kılmaktır.⁵⁰ Namazı tamamlayan bir unsurda cemaatle kılınan namazdır. Allah’ın rızası, yardımını ve tevfiği, namazı cemaatle kılan kullarının üzerinedir. Zira bir hadisi şerifte: “Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan 27 kat daha faziletlidir.”⁵¹ Buyruluyor. Bu yüzden erkekler için, namazı camide cemaatle kılmak daha faziletlidir. Bayanlar da ister camide ister evlerinde olsun, namazı cemaatle kılmaları daha efdaldir.

İster köylerde ister şehirlerde olsun, günde beş kez hayat durdurulmalı ve camilere doğru bir med-cezir(gel-git) yaşanmalıdır.⁵² Sahabilerden Ebu Derda, Hz. Muhammed’in bir sohbetinde şöyle anlattığını söylüyor: “Bir şehirde yahut köyde üç erkek bulunsa ve namazlarını, hiçbir mazeret olmaksızın cemaatsiz, teker teker

⁴⁶ Mehmet Şevket Eygi, *Namazı Dosdoğru Kılmak* (İstanbul: Bedir Yayınları, 2013), 48.

⁴⁷ Alak 96/19.

⁴⁸ İmam Gazali, *Namazın Sırları* (İstanbul: Semerkand, 2021), 113-116.

⁴⁹ Apaydın - Kılavuz, *İman ve İbadetler İlmihal*, 1/220.

⁵⁰ Eygi, *Namazı Dosdoğru Kılmak*, 47.

⁵¹ Apaydın - Kılavuz, *İman ve İbadetler İlmihal*, 1/270.

⁵² Eygi, *Namazı Dosdoğru Kılmak*, 52.

kırlarsa, şeytan onlara musallat olur. Ey ümmetim! Sizler cemaat üzere olunuz; biliniz ki sürüden ayrılanı kurt yer.”⁵³ Zira cemaatle kılınan namazda insanları birleştiren bir samimiyet vardır. İnsan bilir ki secde esnasında herkesin statüsü, kulluk paydasında eşitlenir. Ezanlar okunduğunda, günde beş defa İlahi huzurda yoklama vardır. Nasıl ki okul ve iş yerlerinde gelmeyen kişi rapor edilir, işte öyle de namaz için manevi yoklama tutulur.

“Onlar, namazlarında huşû içindedirler; faydasız işlerden ve boş sözlerden yüz çevirirler.”⁵⁴ Çünkü “namaz çirkin ve kötü işlerden alıkoyar.”⁵⁵ Ayetlerinden hareketle, huşû, imanın meyvesidir. Allah’ın celalini idrak etmekten hâsıl olan yakınlığın neticesidir. Bu yüzden namaza girildiğinde, (kalp ile) dünyadan çıkılır.⁵⁶ Hz. Muhammed(sav.), sahabeden Enes b. Malik’e şöyle tavsiyede bulunmuştur. “Namaz kıldığın zaman, sanki (dünya hayatına) veda eden kimsenin kıldığı namaz gibi kıl.”⁵⁷ Yani hiçbir gösteriş ve riyayı kalbe ve amele bulaştırmadan eda etmektir.⁵⁸ Sırf Allah rızası için niyeti taze tutmaktır.

Beş vakit namaz, gün içerisinde işlenen küçük günahlara kefarettir. Bu yüzden namazı dosdoğru kılmak için ne kadar gayret içinde olunursa o derece de günahlar bağışlanır. Bir hadisi şerifte: “Ne dersiniz, sizden birinin kapısının önünden bir ırmak geçse ve o kimse orada günde beş defa yıkansa, bedeninde hiç kir kalır mı? Sahabiler: Kalmaz ey Allah’ın Resulü diye cevap verdi. Hz. Muhammed(sav): “İşte beş vakit namaz buna benzer: Allah, namaz sayesinde günahları siler.”⁵⁹ Buyurmuştur.

“Ey iman edenler, sabır ve namazla yardım isteyin.”⁶⁰ Zira namaz gam, keder, üzüntü ve dertlere karşı bir sığınaktır. Hz. Muhammed(sav.) bir hadisi şerifte: “Başınıza bir iş gelirse, namaza sığınınız ve onunla o işin gitmesi için Allaha yardım dileyiniz” buyurmuştur.”⁶¹ “Namazlarını kılmaya devam edenler için de; Firdevs cennetlerine varis olacaklar ve orada ebedi kalacaklardır.”⁶² Ayetiyle müjdeler verilmiştir.

---

⁵³ Eygi, *Namazı Dosdoğru Kılmak*, 185.

⁵⁴ Müminun 23/1-2-3.

⁵⁵ Ankebut 29/ 45.

⁵⁶ Gazali, *Namazın Sırları*, 121-122.

⁵⁷ Gazali, *Namazın Sırları*, 34.

⁵⁸ Eygi, *Namazı Dosdoğru Kılmak*, 178.

⁵⁹ Apaydın - Kılavuz, *İman ve İbadetler İlmihal*, 1/222.

⁶⁰ Bakara 2/153.

⁶¹ Eygi, *Namazı Dosdoğru Kılmak*, 182.

⁶² Müminun 23/ 9-11.

4. İyiliği Emredip Kötülükten Sakındırmak ve Sabır

İslam kültüründe iyiliği emredip kötülükten alıkoymak ‘emri bi’l maruf ve nehiy ani’l münker’ ifadesiyle anılmaktadır. Zaten bu tavır peygamber mesleğidir. Toplumda huzur ve güvenin oluşması ancak bu prensibin tatbikiyle mümkün görünmektedir. Vurdumduymazlığın ve nemelazımcılığın arttığı toplumlarda güzel fiillerin yerini kötü ve şerli davranışlar alabilir. Neticede de ihtilaflar, sapkınlıklar ve cehalet yayılarak insanlık fesada uğrar ve zamanla dini hayatta körelip ortadan kalkabilir. İşte o yüzden bu ilke; batıl karşısında hakkı savunmak için, peygamberlerin gönderildiği İlahi maksadı sembolize etmektedir. Allah ve Resulünün yapılmasını emrettiği akıl ve fitrata uygun güzel davranışlar maruftur. Münker de Allah ve Resulünün yasakladığı akıl ve fitratın çirkin ve kötü gördüğü şeylerdir. Yani maruf; insan için iyilikler, güzellikler ve faydalardır. Münker de kötülükler, çirkinlikler ve zararlardır. Dolayısıyla İslam dininin emrettiği ya da yasakladığı şeyler yalnızca insanın menfaatinedir. İşte bu ahlaki ilkeleri başkalarına da arz etmek, söz konusu değerlerden onların da faydalanmasını sağlamak gibi ulvi bir amaca yöneliktir. İnsanın böyle bir paylaşımında cimrilik göstermesi asla doğru değildir.⁶³

Bir ayette de “Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun.”⁶⁴ Bu İslami prensibe, öncelikle ferdin kendi nefsinden başlaması gerekmektedir. Zira Kur’an’da “Ey İman edenler! Yapmadığımız şeyleri niçin söylüyorsunuz.” Buyruluyor. Yani kişinin, kendi yapmadığı bir şeyi başkasından da istemeye hakkı yoktur. Kur’ani bir yaklaşımla; yani ‘hikmetle ve güzel öğütlerle’⁶⁵ bu prensibi toplumun tüm katmanlarına tatbik etmek, sağlıklı bir toplum oluşturmanın şartıdır.⁶⁶

Tüm insanların da kâinattaki; canlı ve cansız varlıklar için duyarlı olabilmesi ve herkes için iyilik ve fayda gözetmesidir. Lokman(as.) da oğluna: “Şüphesiz yapılan bir iş hardal tanesi ağırlığında olsa ve bir kayanın içinde yahut göklerde ya da yerin içinde bile olsa Allah, onu çıkarır, getirir.”⁶⁷ Diye öğütlemiştir. İyiliğin de kötülüğün de neticesi

⁶³ Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, 240-241.

⁶⁴ Ali İmran 3/ 104.

⁶⁵ Nahl 16/125.

⁶⁶ Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, 242-243.

⁶⁷ Lokman 31/ 17.

mutlaka insana ulaşır. Kişi kendi yapmadığı davranışı, başkasına tavsiye etse söz, tesirini yitirir. Çünkü “*Nefsini ıslah etmeyen, başkasını ıslah edemez.*”⁶⁸

Misal; Hz. Muhammed(sav.), manevi bir rehber olarak, Kur’an ahlakı ile mayalanmış ve temsili olarak gönülleri fethetmiştir. Yani sözün tesiri, hâl dili ile kuvvet kazanmaktadır.

Rehber; kılavuzdur, yol gösterir. Lokman(as.) da önce oğluna kılavuzluk etmiştir. Lokman(as.) oğluna: “Yavrum iyiliği emret, kötülükten alıkoy.” demişti.⁶⁹ Kötülük etme demiyor, kötülükten sakın ve sakındır diyor. Çünkü kötülüğe yaklaşmak demek, kötülüğe giden kapıyı aralamaktır. O yüzden sakınmak, zarara giden yola set çekmektir.

Sabır; Terim anlamı olarak, insanın kendini kızmaktan ve şikâyet etmekten engelleyip alıkoymasıdır.⁷⁰

Lokman(as.) da: “Evladım Başına gelen musibetlere karşı da sabırlı ol.”⁷¹ demiştir. Çünkü sabrın sonu, ancak selamettir. Belki bu dünyada belki de ebedi âlemde mutlaka mükâfatı ve karşılığı vardır. Peygamberler de iyiliği emredip kötülükten sakındırma sürecinde, karşılaştıkları her zorluğu sabırla karşılamışlardır. Zira ‘Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Nuh, Hz. İsa ve Hz. Muhammed’ in kavimlerine karşı gösterdikleri azimli sabırlarından ötürü Kur’an’da ‘Azim Sahipleri’⁷² olarak övülmüştür. Hatta Nuh(as.)’ın kavmini tam 950 yıl boyunca⁷³ sabırla ve azimle uyardığı bildirilmiştir.

Misal; Hz. Yusuf suçsuz yere zindana atılmış ve orada insanların dini ve ahlaki açıdan ıslahına çalışmış ve dersler vermiştir. Hapishaneyi, ‘Medrese-i Yusufiye’ye dönüştürmüştür. Bir hadisi şerifte: “Hayrın yolunu gösteren, hayrı işleyen gibidir. İnsanlara sağlanacak her türlü fayda sadaka kapsamına girer.”⁷⁴ Buyrulmaktadır.

---

⁶⁸ Nursi, *Gençlik Rehberi*, 29.

⁶⁹ Lokman 31/ 16.

⁷⁰ El-Cevziyye, *Sabredenler ve Şükredenler*, 20.

⁷¹ Lokman 31/ 16.

⁷² Ahkaf 46/ 35.

⁷³ Ankebut 29/ 14.

⁷⁴ Nursi, *Gençlik Rehberi*, 104-105.

İnsandaki nefsin iki yönü vardır; birisi, 'insanın kendisi' manasındadır. Diğer de insanı kötülüğü teşvik eden unsurdur. Kur'an, nefesine uymayıp kötülükten sakınanlara takva libası giydiriyor. Takva; Allah'ın emir ve yasaklarını çiğnemekten sakınmaktır.⁷⁵

Misal, Hz. İbrahim, putperest Nemrudu; Allah'ın emir ve yasaklarına itaat etmeye davet etmişti. O da buna karşılık Hz. İbrahim'i bir ateş kümesine attırmıştı. Ancak Allah'ın yardımıyla ateş ona serin olmuş ve yakmamıştır.⁷⁶ İşte böyle Kur'an'ı Kerimde geçen birçok peygamberin ve Veli kulların 'emri bil maruf nehyi anil münker' sürecinde karşılaştıkları imtihanlara sabrettikleri belirtilmiştir.

İnsanın, geçmişteki sıkıntılarını düşünüp şikâyet etmemesi ve henüz gelmemiş olan istikbali düşünerek, sabrı tüketmemesi gerekir; yani yok olana var rengi vermemesidir. Çünkü geçmiş artık yok, gelecekte henüz yok hükmünde; sadece içinde bulunulan an düşünülünce sabır kuvveti bu saate yeterli gelir.⁷⁷

Sabır iki türlüdür; birincisi, iradi olarak gösterilen sabır. İkincisi de zorunlu gösterilen sabırdır. İradi gösterilen sabır daha zordur. Misal; Hz Yusuf'un, kardeşleri tarafından kuyuya atılması, köle tarafından satılması ve hapis hayatına sabretmesi iradi sabırdır, daha zor ve mükâfatı daha büyüktür.⁷⁸ Zorunlu olan sabır; kaderde değişmeyen şeylerdir. Mesela; insanın doğumu, ailesi, ölümü gibi şeylerdir. Durum böyle iken sabır kuvvetini gerekmeyen yerlerde harcamamak gerekir.

Sabır: dili şikâyet etmekten ve kalbi memnuniyetsizlikten arındırmaktır.⁷⁹ Mesela, başa gelen bir imtihanı kul'a hikâye etmekte; bir nevi şikâyet etmektir. İmtihanı, gönderenin hatrına sabırla karşılamak gerekir.

Misal; Mısır hükümdarı Firavun, bir çocuğun gelip onun saltanatını yok edecek korkusuyla, doğan tüm erkek çocuklarını öldürmüştür. Ancak Allah(cc.), Firavunun saltanatını yıkacak çocuğu yani (Hz. Musa'yı), onun sarayında büyüttürmüştür. Firavunu, Hz. Musa ve Hz. Harun, Allaha iman etmeye davet etmişlerdir. Sonrada inananlarla birlikte Mısır'ı terk etmişlerdir. Firavun ve askerleri, onları cezalandırmak

---

⁷⁵ Nursi, *Gençlik Rehberi*, 141.

⁷⁶ Nursi, *Gençlik Rehberi*, 37.

⁷⁷ Nursi, *Gençlik Rehberi*, 102.

⁷⁸ El-Cevziyye, *Sabredenler ve Şükredenler*, 54.

⁷⁹ El-Cevziyye, *Sabredenler ve Şükredenler*, 423.

için peşlerine düşmüştür. Lakin Kızıldeniz ‘de boğularak ölmüşlerdi. Musa(as.) ve Harun(as.) ise bu imtihandan sabırla kurtulmuştu.⁸⁰

‘Ya Sabur’ ismi; Rabbe ait bir sıfattır ki en sabırlı O’dur. Zira Allah, kendisine inanmayan ve isyan edenlere dahi Sabur sıfatıyla sabreder ve hiçbirinden nimetini esirgemez. Sıkıntı, hastalık, musibet ve belalar; kişiyi deneyim sahibi kılmak, sevaplarını çoğaltmak, manevi derecesini yükseltmek ve günahların pasını silmek içindir. Bu bilinçte olarak imtihanı gönderenin hatırına sabırla karşılamaktır.⁸¹

Hz. Yakup gibi: “Ben ancak sıkıntımı ve üzüntümü Allah’a şikâyet ederim.” Demek, aciz kullara yakınmak yerine “Senden gelenden, yine sana (Allah’tan) sığınırım.”⁸² Diyebilmektir. İşte o zaman musibetlerin yükü hafifler ki zaten, “Allah, insana taşımayacağı yükü yüklemeyeceğini”⁸³ ve “Sabredenlere karşılığını, yaptıklarının en güzeliyle mutlaka vereceğiz.” Buyurmaktadır.⁸⁴ İbadetlerden tutunda, hayattın her alanında insan sabra muhtaçtır. Bu yüzden ‘müminlerin birbirine daima sabrı tavsiye etmeleri istenmiştir. Ve sabredenlere hesapsız mükâfat verileceği’⁸⁵ bildirilmiştir.

5. Kibirden Uzak, Tevazulu ve Mutedil Olmak

Sözlükte “büyüklük” anlamına gelen kibir, tevazuun karşısı olarak “kişinin kendini üstün görmesi ve bu duyguyla başkalarını aşağılayıcı davranışlarda bulunmasıdır.”; ancak kelimenin daha çok birinci anlamda kullanıldığı, büyüklenme ve böbürlenme şeklindeki davranışların ise dışa yansımından ibaret olduğu belirtilir. Aynı kökten gelen tekebbür, kibre yakın anlamlara gelmekle birlikte, kibir büyüklük duygusu, tekebbür ise bu duygunun eyleme dönüşmesi şeklinde yorumlanmıştır. Kaynaklarda, tekebbürün en ileri derecesinin, gerçeği kabule yanaşmayarak Allah’a karşı büyüklenmek ve O’na boyun eğip kulluk etmeyi, kendine yedirememek olduğu ifade edilir.⁸⁶

---

⁸⁰ Nursi, *Gençlik Rehberi*, 36.

⁸¹ Nursi, *Gençlik Rehberi*, 218.

⁸² Nursi, *Gençlik Rehberi*, 221.

⁸³ Bakara 2/ 286.

⁸⁴ Nahl 16/96.

⁸⁵ Asr 103/ 3, Zümer 39/ 10.

⁸⁶ Mustafa Çağrı, “Kibir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/561-562.

Lokman(as.)' in öğüdünde: “Küçümseyerek surat asıp insanlardan yüz çevirme!”⁸⁷ Ayeti kerimede geçen ‘insanlardan yüz çevirmek’ ifadesi; “sa’r” kökünden türeyen bir fiildir. Bu fiil aslında, develerin boyunlarında görülen bir hastalıktır. Deve bu hastalığa yakalandığında, boynunu yukarı doğru kaldırmak ve sürekli bir tarafa bakmak zorunda kalır. İşte insanın da kendini beğenerek yüz çevirmesi psikolojik bir rahatsızlıktır ve beşeri ilişkilere zarar veren bir durumdur. İnsanın vücudundaki en dikkat çeken organ yüzdür. Çünkü yüz karmaşık bir iletişim sistemi oluşturur. Yapılan bir araştırmada yüz çehresinde birbirinden farklı 26 ifade biçimi tespit edilmiştir. İşte insanın iletişim esnasında ‘yüz çevirmesi’ de bu ifadelerden biridir. Lokmanın ‘insanlardan yüz çevirme’ ifadesi bir bakıma; insanlara mesaj iletmede, beden dilinin ne derece önemli olduğunu da göstermiştir.⁸⁸

Böyle birçok ayette kınanmış olan kibir; insanın ululuk taslamasıdır. Kişinin kendini başkalarından üstün görmesidir. Kibir vasfı kişinin, kendisinde bulunan bazı özelliklerin, başkalarında bulunmamasından dolayı, herkesin kendisine saygı duyup görüşlerine uyması gerektiğine inanmasından kaynaklıdır. Bu yüzden kibir, insanı toplumdaki soyutlayan bir haslettir. Kibir insanın, çevresindeki insanlarla arasına kalın duvarlar örmektir. Böylece insani ilişkileri zayıflatmaktadır. Lokmanın oğluna öğüdündeki maksat da onun toplumla ilişkisini kesmemesidir. Çünkü İslam’a davet görevini yapan insan, kibre kapılırsa görevini sürdüremez. Bunun neticesinde hem Allaktan hem de insanlardan uzaklaşır. Bu sebeptendir ki ‘Allah, kendisiyle övünen ve kibirlenen kimseleri sevmez,’⁸⁹ ayetinden bildirilmiştir.

Oysaki İslam ahlakına göre hakiki ululuk ve azamet sıfatı yalnızca Allah’a aittir. Allah’ın dışında kalan herkes için bu sıfatlar batıldır. Kibirlenmek öncelikle Allah’a karşı saygısızlıktır. Allah’ın hakkını ve sınırlarını ihlal etmektir. Nitekim şeytan kibirinden dolayı Allah’ın lanetine uğramıştır. Hz. Muhammed(sav.) bir hadisinde: “Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse cennete giremez” demiştir ve Peygamberimiz(sav.) de; zengin- fakir, efendi- köle, bilgili- bilgisiz diye ayırım yapmaksızın herkesle çok samimi ilişkiler kurmuş, kibri çirkin göstermiş ve tevazu’yu üzerinde bizzat taşıyarak temsil etmiştir.⁹⁰

---

⁸⁷ Lokman 31/ 18.

⁸⁸ Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, 135-136.

⁸⁹ Nisa 4/ 36, Nahl 16/ 23, Hadid 57/ 23.

⁹⁰ Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, 245.

Tevazuu ise; sözlükte “kendi itibar ve derecesini düşük görmek, birine boyun eğmek” anlamındaki vaz kökünden türeyen ve kibrin karşıtı olup kişinin başkalarını aşağılayıcı duygu ve davranışlardan kendini arındırmasını ifade eder. Türkçe’ de ise alçak gönüllülük manasına gelir.⁹¹ Misal, Mevlana’nın ifadesiyle: *Tevazu da toprak gibi ol!* Diyor. Zira toprak her mevsim ürün vermektedir. Yağmur ve kar sularını içinde tutmaktadır. İnsan, bitki ve hayvan fosillerini hapsedmektedir. Ancak bunca meziyetine rağmen toprak kibirlenmemekte ve tevazuu ile vazifesini sürdürmektedir. İnsan da kendinde var olan meziyetleri toprakla mukayese ederek tevazuuyla yükselbilir.

Kibrin başka bir yönü de, Yaratana itaat etmekten alıkoyan ve batıl inançlara yol açan bir davranıştır. Günümüzde olduğu gibi geçmiş toplumlarında çoğu, kibirleri sebebiyle Allah’ı Rab olarak kabul etmek istememişler, peygamberlerini ve İlahi mesajları, inkâr yolunu seçmişlerdir. Misal Firavun ve kavmi; Hz. Musa’yı, Semud kavmi; Hz. Salih’i, Medyen ve Eyke halkı; Hz. Şuayb’ı, Mekke toplumu da Hz. Muhammed’in peygamberliğini bildikleri halde, sırf kibirlerinden kabul etmemişlerdir. Naslardan anlaşıldığı üzere kibirle-inkâr arasında mutlak bir ilişki vardır. Her inkârda, büyük ölçüde kibir bulunmaktadır. İşte elde edilen sosyal statüler, imkânların bolluğu ve kendi kendine yeterli olma gibi bir takım bireysel düşüncelerle insanlardan uzaklaştıran kibir duygusu, ahlaki bir zayıflıktır.⁹²

Kibir, mülkün gerçek sahibi olan Allah’a karşı nankörlüktür. Zira yer-gök ve ikisi arasındaki her şey Allaha aitken, yerin üzerinde yürüyen insan ne diye kibirlenir? Diyerek şahsi fikirlere bırakılır. Bu yüzdendir ki ilim ehli de; ‘kibirle yürüyerek yolu incitme gönül’ demiştir. Çünkü insanlardan yüz çevirmek önce Tevhidi zedeler, sonra da sosyal ilişkileri sarsar. İnsan elindeki nimetlerle övünmek yerine, onların bekçisi olduğunu ve bir gün dünyadan geçerken başka bekçilere bırakacağını hatırlamalıdır. Bu miras el değiştirirse de mülkün gerçek sahibi hep aynı kalmış ve değişmemiştir. Öyle ki kibrinden her şeyi sahiplenen ve yere göğe sığmayan insan, ölünce küçücük bir kabre sığmıştır.

Lokman(as.) evladına: ‘Yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah kibirleneni ve övüneni sevmez. Yürüyüşünde tabii ol’⁹³ demişti. Çünkü insanların ruh hallerini, yürüyüş biçimleri de ele vermektedir. Misal sağlıklı ve zinde bir yürüyüş ile

⁹¹ Mustafa Çağrı, “Tevazu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/583-585.

⁹² Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, 248.

⁹³ Lokman 31/ 18-19.

halsiz ve güçsüz bir halde yürümek arasında fark vardır. Ya da insanın; istekli-isteksiz, kibirli-mütevazı, kızgın-kızgın olmayan gibi tavırlarını açıkça ortaya koymaktadır. Kibirle yürümek ayetlerle menedilmiş ve yürüyüşünde mutedil ol! Buyrulmuştur.

Mutedil olmak: Orta halli, orta kararda veya vasat olan anlamlarına gelir. Mutedil olan kişi; düşünce ve davranışlarında aşırılık bulunmayan, ölçülü, ılımlı ve îtidalli olan kimsedir.⁹⁴ Bu yüzden Müslümanın yürüyüşü fitratına uygun olmalıdır. “Rahmanın kulları yeryüzünde tevazu ile yürürler.”⁹⁵ Ayetinde de açık bir şekilde belirtilmiştir. Çünkü hızlı ve telaşlı bir yürüyüş, insanın vakarını bozduğu gibi, hasta olmadığı halde hasta gibi yavaş ve iki büklüm yürümekte tevazulu bir tavır değildir.⁹⁶

İnsanoğlunun tüm uzuvlarını işletip çalıştıran, Yüce Allah’tır. Bunları harekete geçirirken de Rabbe yakışır şekilde kullanmak önemlidir. Misal, ses tonu insanın üslubunun yansımasıdır. Hem muhatabı rahatsız edecek derecede yüksek sesle değil, hem de anlaşılmayı zorlaştıracak kısıklıkta değil, ikisi arasında orta bir yol tutmaktır. Çünkü yüksek sesle konuşmanın içinde gizli bir kibir vardır ki; bazen nefis insana ben en iyisini ve en doğrusunu bilip konuşurum manasını fısıldar. Birbirine bağırarak konuşan insanların kalbi, farkında olmadan birbirinden uzaklaşır. Bu yüzden de Birbirini anlayamaz ve seslerini yükseltmeye devam ederek kendilerini haklı çıkarmaya çalışırlar. Oysaki olması gereken, her davranışta ifrat ve tefritten uzak, mutedil olanı tercih etmektir.

Lokman suresinde, ‘Sesini alçalt, çünkü seslerin en çirkini merkebin sesidir.’⁹⁷ Ayetinde yapılan teşbihte ise, merkebin sesinin çok yüksek çıkmasından ötürü, bir süre sonra insanı rahatsız etmesinden kaynaklıdır. Yeryüzündeki her canlı bir sebebe dayalı olarak sesini yükseltir. Misal deve, üzerine konan ağırlık çok olunca bağırıp çağırır. Ancak merkep, üzerine konan ağırlığın altında ölecek olsa bile sesini çıkarmaz. Lakin hiç bir sebep gerektirmeyen bir durumda, zamansızca bağırmaya başlar. Ve merkebin tıpkı cehennem ehlinin çıkardığı ses gibi; horultu ve hırıltı özelliği taşıdığından sesi çirkin olarak nitelendirilmiştir. Dolayısıyla eşeğin aniden bağırması rahatsız eden bir ses tonudur. Lokman(as.) da evladına, sesini alçalt diyerek insanların haklarına hürmet edip rahatsızlık vermeden, ses tonunu ayarlamasını öğütlemiştir. Çünkü yeryüzünde her ses insanı değişik şekillerde etkiler. İletişimde de ses tonunun etki alanı, yüzde otuzdur.

⁹⁴ Kubbealtı Lugati, “Mutedil” (Erişim 10 Ocak 2024).

⁹⁵ Furkan 25/ 63.

⁹⁶ Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, 136-138.

⁹⁷ Lokman 31/ 19.

Geriyeye kalan yüzde altmışlık oran da beden dili; yani jest ve mimiklerdir. Bu oranlar da sesin insan üzerinde ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.⁹⁸ Sadece insani iletişim için değil, zira insan her an Allah'ın huzurundadır ve önce Rabbe olan saygıdan, sonra da yarattığı kuluna olan tevazudan, ses tonunu iyi ayarlamalıdır.

İnsan, fiziksel ve ruhsal olarak mükemmel bir ölçü ve dengeye göre yaratılmıştır. Estetik olarak uzuvların boyutu ve ölçüsü de böyledir. Misal; kirpiklerin altına bir cisim kaçtığında, gözün yaş dökerek yabancı cisimden kendini kurtarmaya çalışması gibi, gayri iradi eylemlerde bunun bir sonucudur. Bu bağlamda iradi olarak insan ruhsal dengesini kendi lehine kullanırsa potansiyel olarak diğer varlıklardan üstün bir konuma gelebilir. Yanlış kullanılması ise insanın kişiliğinde yozlaşmaya yol açar ve Kur'an'ın ifadesiyle kişiyi, hayvanlardan daha aşağı bir konuma düşürebilir.⁹⁹ Amaç aşırılıkları engellemektir.

Bir hadisi şerifte de: “Şüphesiz bu din kolaydır. Her kim dinde aşırıya kaçarsa bilsin ki din ona galip gelir.” Buyurarak ibadetlerde dahi aşırıya kaçmamak dengeli olmak vurgulamıştır. Bu yüzdendir ki “Allah'ın en çok sevdiği ameller, az da olsa devamlı olandır” diye belirtmiştir. Mesela; bir ayette infak ederken bile ölçüden bahseder. Bu yüzden cimrilik etmeyin ve malınızın hepsini saçıp savurup israfa etmeyin der. İki arasında bir yol seçmek; infakta da tüm iş ve davranışlar da dengeyi korumaktır. İnsanın sosyal hayatı; sahip olduğu ahlak anlayışının pratiğe dökülmüş halidir. Kur'an, ölçüyü, tüm beşerî ilişkilerin merkezine yerleştirmiştir. Böylece sosyal ilişkilerde kötülük ve düşmanlık yerine, erdem ve İlahi sorumluluk bilinci edinmeyi sağlamıştır.¹⁰⁰ Allahu Teâlâ: ‘ne zulmeden ne de zulme uğrayan olmaması’¹⁰¹ için bu sınırları koymuştur.

---

⁹⁸ Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, 138-140.

⁹⁹ Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, 249.

¹⁰⁰ Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, 250-251.

¹⁰¹ Bakara 2/279.

SONUÇ

Lokman Suresinden elde ettiğimiz, dini ve ahlaki öğütlerden bazı çıkarımlar şunlardır; Allah' a şirk koşmak hem Yaratan'a karşı nankörlük hem de gayri ahlaki davranışlara sürükleyen bir seçimdir. Şirk' in gizlisinden de açık olanından da sakınmak Allah'a karşı adil olmaktır. Tevhid ise hayatın her alanında Allah'ın birliğinin tecellilerini hissettirir.

Anne- babaya iyi davranmak; Allah'ın rızasına ve cennete ulaşmaya en güzel vesiledir ki kişi onların duasını almak, kişiyi cennette Hz. Musa'ya komşu edebilir. Ebeveynlere her konuda itaat etmek emredilirken, sadece onların şirke zorlama konusundaki ısrarlarından uzak durulmalıdır. Anne-babaya gösterilen hürmet ve itaat sadece uhrevi değil dünyevi olarak da karşılığını mutlaka bulacaktır. Önce Rabbe sonra da anne- babaya şükretmek elimizdeki nimetleri arttırır. Bugün onlara gösterilen her türlü iyilik, günü gelince kat ve kat fazlasıyla kişiye sunulur.

Namazın dosdoğru olmasının ön koşulları: Namaz esnasında, dışarıdan gelebilecek her türlü huşuyu bozan unsur, namaz öncesinde kaldırılmış olmalıdır. Namazda kalpten ve zihinden yalnızca okunan kıraat ve duaların manaları geçirilmelidir. Mümkün mertebe cemaatle namaz kılmaya gayret etmektir. Namaz kılınan ortam ve kişinin kalbi ibadete hazır olmalıdır. Namazla bütünleşmek, her bir rüknünü özenle yapmak ve sanki Rabbi görüyormuşçasına ihsan şuuruna ermektir. İşte namaz dosdoğru olduğunda, edilen dualar da sabırla makbul hale gelir.

İyiliği emredip kötülükten sakındırma manevi rehberliğin anahtarıdır. En doğru şekilde yapıldığında tesiri, aileden başlayarak sosyal hayatı iyileştiren bir reçetedir. Bu süreçte yaşanan imtihanlara sabretmek, kişiyi firdevs cennetine kavuşmakla ödüllendirir. Sabır yerinde kullandığında hayat boyu her sıkıntı için kâfi gelir. İnsan, en çıkılmaz gibi gözükten durumlarda, peygamberin imtihanını ve sabırlarının büyüklüğünü hatırlamalıdır. Sonra kendi hayatlarına bakıp mukayese etmelidir. Zira Allah bir imtihan vermişse; kişinin onu kaldıracağını bildiği için sabrını da ona göre vermiştir. Önemli olan isyan etmeden sabırla firdevs cennetine ulaşmaktır.

Kibir, Allah ve kullarına karşı saygısızlık ve ahlaki bir hastalıktır. Tevazulu kişinin hem Allah ile hem de kullarıyla iletişimi düzgün olmaktadır. Müminin hayatı terazi gibi ölçülüdür. Her şeyin fazlası bünyeye zarardır. O yüzden yürüyüşte ve ses tonundaki üslup da sınırı aşmamak, orta bir yol üzere olmak iletişimi kuvvetlendirir. Manevi danışmalık görevini üstlenen kişinin mutedil olması vazifesini kolaylaştırır.

Netice olarak; Nasıl ki denize bir taş düştüğünde, merkezden çevreye doğru halkalar oluşur, insan da kalp dairesinden başlayarak vücut, aile, şehir, memleket, dünya ve kâinata doğru yayılan dairelerin merkezinde bulunur. Tüm bu dairelere bakan görevleri vardır. Daire genişledikçe sorumluluk küçülür ve ona ayırması gereken zaman da azalır. En büyük görev ise en küçük dairede bulunur ki orası kalptir. Kalp, hem Allah'a imanın ikametgâhıdır hem de ahlaki ödevlerin tartıldığı bir terazidir. Allah'ın emir ve yasaklarına uyulduğunda, diğer halkalar da düzen ve disiplin altına alınmış olur. Lokman(as.)'ın da önce evladına daha sonra da tüm insanlığa verdiği öğütler; dini ve sosyal hayatı düzenleyen ahlaki mesajlardır.

KAYNAKÇA

- Apaydın, Yunus - Kılavuz, Saim Ahmet. *İman ve İbadetler İlmihal*. Ankara: TDV Yayınları, 2008.
- Çağrııcı, Mustafa. “Kibir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 25. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Çağrııcı, Mustafa. “Tevazu”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/583-585. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Demirci, Muhsin. *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2001.
- El-Cevziyye, İbn Kayyım. *Sabredenler ve Şükredenler*. çev. Emre Yıldırım. Konya: Menhec Yayınları, 2019.
- Eygi, Mehmet Şevket. *Namazı Dosdoğru Kılmak*. İstanbul: Bedir Yayınları, 2013.
- Feyizli, Hasan Tahsin. *Feyzü'l Furkan*. İstanbul: Server Yayınları, 2020.
- Gazali, İmam. *Namazın Sırları*. İstanbul: Semerkand, 2021.
- Gazzali, İmam. *Ey Oğul*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1984.
- Köksal, Mustafa Asım. *Peygamberler Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 15. Basım, 2011.
- Lugati, “Mutedil”, Kubbealtı. Erişim 10 Ocak 2024.
<http://www.lugatim.com/s/M%C3%9BTED%C4%B0L>
- Nursi, Said. *Gençlik Rehberi*. İstanbul: Mutlu Yayıncılık, 5. Basım, 2011.
- Nursi, Said. *Sözler*. İstanbul: Envar Neşriyatı, 2006.
- Özler, Mevlüt. “Tevhid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/18-20. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Sinanoğlu, Mustafa. “Şirk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/193-198. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- “Kur’an Yolu”. Erişim 03 Ocak 2024. <https://kuran.diyamet.gov.tr>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı	Muhammed Cihad
Soyadı	Vural
Doğum Yeri ve Tarihi	Siirt - 20.12.1991
Uyruğu	T.C.
İletişim Adresi ve E-Mail Adresi	Cumhuriyet Mah. Alapınar Sok. No:26 İnegöl/ Bursa 0538 392 22 47 cihat_56_1907@hotmail.com
Eğitim	
İlköğretim	Baykan Cumhuriyet İlköğretim Okulu
Ortaöğretim	Siirt Anadolu İmam Hatip Lisesi
Yükseköğretim (Lisans)	Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yükseköğretim (Yüksek Lisans)	Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Manevi Rehberlik ve Danışmanlık
Mesleki Deneyim	
Yıl (lar)	Mesleki Deneyim
2012-2019	DİB. Kuran Kursu Öğreticisi
2019-2023	DİB. Kuran Kursu Yöneticisi